

С. О. ФЕДУЛОВА, д-р екон. наук, проф.

БАГАТОВИМІРНА ПОТОЧНА СВІТОВА КРИЗА ПРОТИ КОНЦЕПЦІЇ ПОЛІКРИЗИ

Резюме. Стаття присвячена найактуальнішим питанням дослідження багатовимірної поточної світової кризи та концепції полікризи. Ключовою ідеєю статті є визначення сутності багатовимірності поточної світової кризи та її впливу на подальший світовий розвиток. У статті визначено, що сучасні кризові потрясіння варто описувати з позиції багатовимірної поточної світової кризи, а не з позиції катастрофічної полікризи. Запропоноване дослідження розкриває сутність багатовимірної поточної світової кризи через фактори геополітичної напруженості, глобальні кризи, що утворилися під дією зазначених факторів і глобальні ризики. Факторами геополітичної напруженості визначено такі: війна в Україні; напруженість між США та Китаєм; пандемія Covid-19; зміна клімату. Зазначено, що складні та значною мірою невизнані причиново-наслідкові зв'язки між світовими економічними, соціальними та екологічними системами можуть призвести до того, що чимало ризиків стануть критичними майже одночасно. У статті актуалізовано, що найсерйознішим безпосереднім ризиком є криза вартості життя. Визначено, що багатовимірною поточною світовою кризою має ознаки нелінійності розвитку, і не можна остаточно стверджувати, що всі глобальні ризики взаємопов'язані та можуть призвести до глобальних катастрофічних наслідків. У цьому контексті прості, фрагментовані та орієнтовані на кризу підходи є неефективними та часто створюють коло нерозв'язаних проблем.

Ключові слова: багатовимірною поточною світовою кризою, полікризою, кризою вартості життя, війною, політичною напруженістю, пандемією.

ВСТУП

Каскадні та пов'язані між собою кризи, що вже значною мірою проявилися на початку 2023 р., вимагають нового опису для визначення масштабу проблем, з якими стикається світ.

Війна в Україні призвела до стрімкого зростання цін на енергоносії та продукти харчування. У результаті зазначених дій, інфляційний тиск викликав кризу вартості життя, яка призвела до соціальних заворушень. Окрім того, викиди вуглецю продовжували зростати, оскільки економіки країн мають відновлюватися після пандемії.

У Звіті про глобальні ризики у 2023 р. Всесвітнього економічного форуму використовується термін «полікриза». Так, теперішні та майбутні ризики можуть взаємодіяти один з одним, утворюючи *полікризу* — кластер пов'язаних глобальних ризиків із комплексним ефектом, а перетин поточних ризиків із кризовими ситуаціями, що виникають, створює найбільший ризик полікризи.

Необхідно зазначити, що глобальні кризи дедалі рідше трапляються ізольовано. Вони взаємодіють між собою так, що одна криза робить іншу більш імовірною та поглиблює їхню загальну шкоду. Таким чином, концепція полікризи підкреслює *причиново-наслідкову взаємодію криз у глобальних системах*.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Полікризова логіка має певні недоліки. Логіка полікризи передбачає припущення, що одна системна криза неминуче призведе до негативних ефектів зворотного зв'язку, які спричинять кризи інших систем. Якщо це припущення не виконується, то вся логіка єдиної полікризи розвалюється.

Але, можливо є сенс говорити про багатовимірну поточну світову кризу? Наприклад, вихід Китаю з нульового рівня Covid-19, імовірно був антициклічним, що підштовхнуло до економічного зростання, тоді як інші регіони занурилися в рецесію.

Ще одним прикладом є випадкова взаємодія між зміною клімату та вторгненням росії в Україну. Чимало експертів були стурбовані тим, що контрсанкції росії у вигляді припинення експорту енергоресурсів зроблять зиму 2023 р. надзвичайно важкою та дорогою для Європи. Однак зміна клімату надала Європі дивну геополітичну допомогу. Таким чином, здатність росії сіяти хаос в європейській економіці була обмежена.

Наведені тези не означають, що системні кризи не можуть посилювати одна одну. Людству дійсно потрібно захиститися від малоімовірних наслідків із сильним впливом і від найгірших сценаріїв.

Однак вбачається, що здебільшого потрібне визначення багатовимірності поточної світової кризи та її впливу на подальший світовий розвиток, а термін «полікриза» більше відволікає, аніж додає ефективності в прийнятті управлінських рішень.

Метою статті є визначення сутності багатовимірності поточної світової кризи та її впливу на подальший світовий розвиток.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поточна криза має багато вимірів, що підкреслюється концепцією полікризи, яка стала часто використовуваним терміном, як зазначає Міністр фінансів Колумбії пан Окампо, під час виступу з 18-м випуском лекцій ЮНКТАД [1]. Ця криза, яка виникла під час глобальної пандемії Covid-19, посилює існуючу вразливість і розширює нерівність у всьому світі.

Треба зазначити, що багато економічних аспектів кризи пов'язані з геополітичною напруженістю, зокрема через війну в Україні та зростання напруженості між США та Китаєм.

Усі країни постраждають від цієї кризи, але країни, що розвиваються, які вже постраждали від пандемії Covid-19, зростання боргу та кліматичних змін, особливо сильно постраждають від перебоїв із продовольством, паливом і фінансами.

У Звіті про глобальні ризики у 2023 р., опублікованому Всесвітнім економічним форумом як найближчу перспективу визначено п'ять глобальних ризиків, а саме [2]:

- 1) криза вартості життя;
- 2) стихійні лиха;
- 3) геополітичне протистояння;
- 4) нездатність пом'якшити наслідки кліматичних змін;
- 5) руйнування соціальної згуртованості та поляризація суспільства.

Поєднання саме цих ризиків створює розуміння концепції полікризи.

У розуміння полікризи закладено основи взаємовпливу кожної з криз одна на одну. Існують різні думки з цього приводу. Одна частина науковців і практиків вважає цю концепцію надуманою, а інші вбачають катастрофічний взаємовплив і наслідки, вказуючи на те, що криза в одній глобальній системі має побічні ефекти, що каскадом поширюються на інші глобальні системи, створюючи або посилюючи кризи в них. Проте, безпосередньо, існування кожної з криз окремо, є незаперечним.

Дослідимо взаємовпливи криз. Вбачається, що передумовами створення глобальних криз є фактори геополітичної напруженості. До зазначених факторів можна зарахувати: війну в

Україні; напруженість між США та Китаєм; пандемію Covid-19; зміну клімату.

З-поміж глобальних криз, що утворилися під дією факторів геополітичної напруженості, виокремлюються такі, як продовольча криза, енергетична криза, фінансова криза (**рис. 1**).

Поява глобальних криз створила умови розвитку п'яти глобальних ризиків, що визначені Всесвітнім економічним форумом. На рисунку 1 зазначено, що не всі глобальні ризики є наслідками появи глобальних криз.

Такі глобальні ризики, як стихійні лиха та нездатність пом'якшити наслідки кліматичних змін запропоновано зарахувати до категорії таких, що опинилися в «заручниках» від появи глобальних криз. Це означає те, що дані глобальні ризики існують окремо від появи глобальних криз (продовольчої, енергетичної, фінансової), але існування зазначених криз чинить істотний вплив на розв'язання проблем цих ризиків і в результаті — на виконання цілей сталого розвитку (ЦСР) до 2030.

Інші глобальні ризики — криза вартості життя, геополітичне протистояння, руйнування соціальної згуртованості та поляризація суспільства — вважаємо ризиками, які дійсно з'явилися завдяки глобальним кризам (продовольчій, енергетичній, фінансовій).

Зазначене вище вказує на можливість все ж говорити про багатовимірну поточну світову кризу, а не про катастрофічну полікризу.

Однак варто зауважити, що складні та значною мірою невизнані причинно-наслідкові зв'язки між світовими економічними, соціальними та екологічними системами можуть призвести до того, що багато ризиків стануть критичними майже одночасно.

Найстрашнішим фактором геополітичної напруженості є війна в Україні. Вона призвела до глобального ризику — кризи вартості життя, що значно обмежує сімейні бюджети, внаслідок неімовірного зростання цін на продукти та різкого зниження доходів. Це має серйозні наслідки для рівня бідності та голоду, рівня освіти та доступу до енергії.

Найсерйознішим безпосереднім ризиком є криза вартості життя. Нездатність пом'якшити кліматичну кризу було визначено як найбільший ризик через 10 років.

Війна, у всіх її вимірах, загострює глобальну кризу вартості життя, поставивши під загрозу життя, засоби існування та прагнення людства до кращого світу до 2030 року.

Найбільша криза вартості життя у XXI ст. стала, коли люди та країни мають обмежені можливості впоратися з нею внаслідок вже наявних каскадних криз пандемії Covid-19 і зміни клімату.

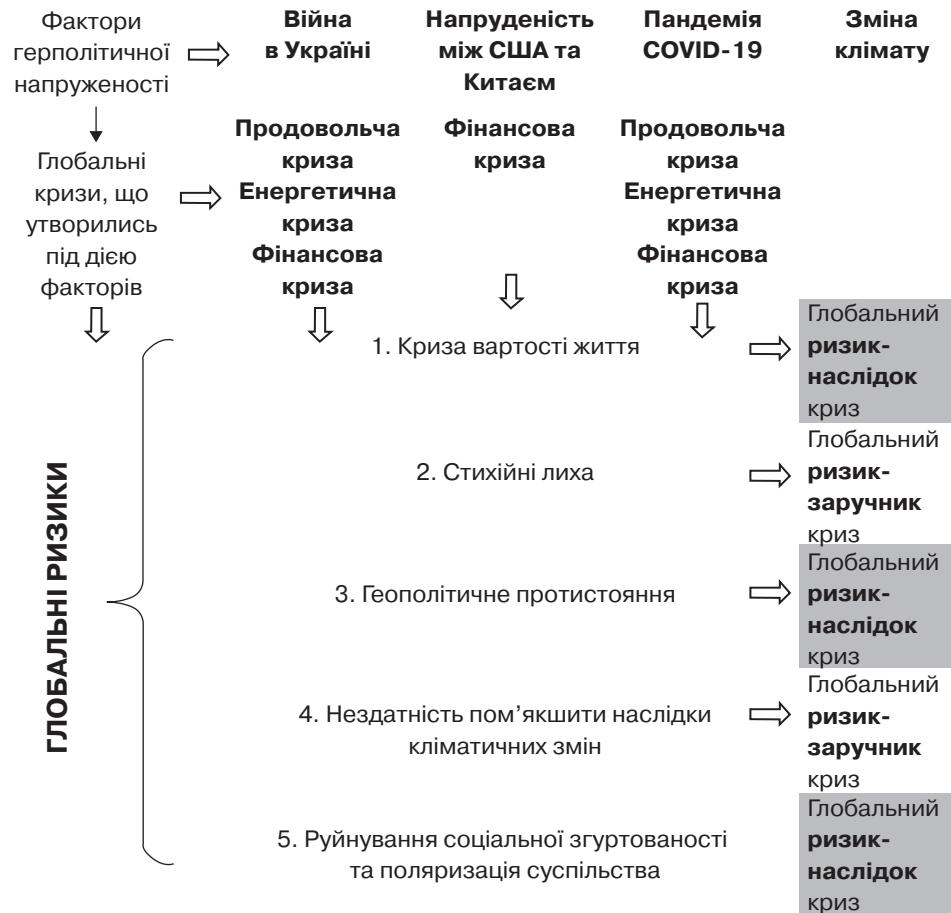

Рис. 1. Пульс багатовимірної поточної світової кризи

Джерело: авторська розробка.

Ключовою причиною поглиблення кризи вартості життя є серйозні цінові шоки на ринках продуктів харчування, енергії та добрив через війну в Україні, враховуючи центральне місце як України, так і росії на цих ринках.

Потрясіння такого масштабу є серйозним викликом незалежно від часу, а також таким, яке матиме історичні масштаби.

Високі ціни на продовольство та енергоносії найбільше вплинули на найуразливіші верстви суспільства, особливо в країнах, що розвиваються, де понад 50 % доходу найбідніших сімей витрачається на їжу [3]. Значна частина груп, які вважаються «небідними», також є дуже вразливими через їхню близькість до межі бідності (рис. 2).

Але, попри війну в Україні та тривалий вплив пандемії, у 2022 р. значно зросла торгівля як товарами, так і послугами. Торгівля товарами зросла на 10 % у порівнянні з минулим роком до приблизно 25 трлн дол. США, частково це відбулося через підвищення цін на енергоносії. Реалізація послуг зросла на 15 % до рекордних 7 трлн дол. США [5] (рис. 3). Треба відміти-

ти, що уповільнення у другій половині 2022 р. вказує на ймовірне погіршення умов торгівлі у 2023 році.

Також фактори геополітичної напруженості (війна в Україні; напруженість між США та Китаєм; пандемія Covid-19 і зміна клімату) призвели до умов стрімкого розв'язання проблем продовольчої, енергетичної та фінансової криз. Можна стверджувати, що світ знаходиться на початку технологічної революції, заснованої на зелених технологіях, яких на початок 2023 р. налічується до 17 провідних технологій, що підтверджено Звітом про технології та інновації ЮНКТАД у 2023 рік. Нова хвиля зелених технологій використовується для виробництва товарів і послуг із меншим викидом вуглецю та охоплює технології від штучного інтелекту до виробництва електромобілів.

Проактивна промислова, інноваційна та енергетична політика, зорієнтована на зелені технології, запроваджується в країнах, що розвиваються, для того, щоб вони могли отримати користь від революції зелених технологій для стимулювання сталого економічного

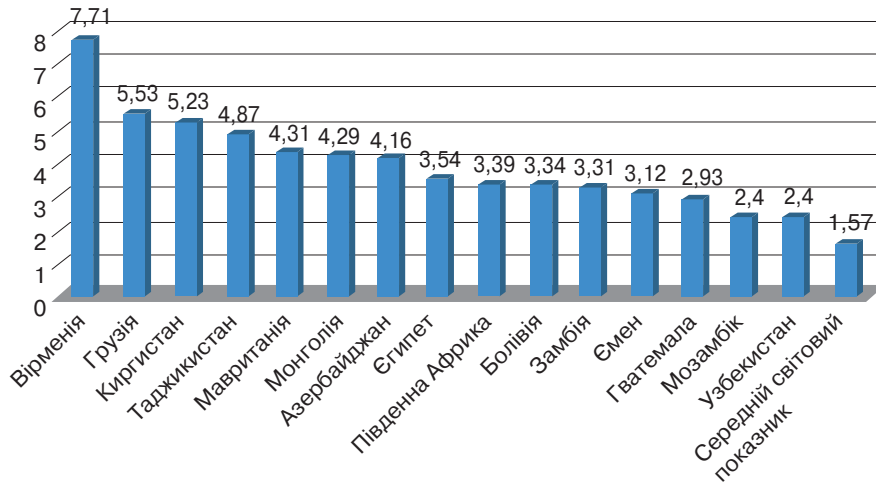

Рис. 2. Зниження реальних доходів (у %) до 2021 р.: країни, що найбільше постраждали
Джерело: складено автором на основі розрахунків ЮНКТАД [4].

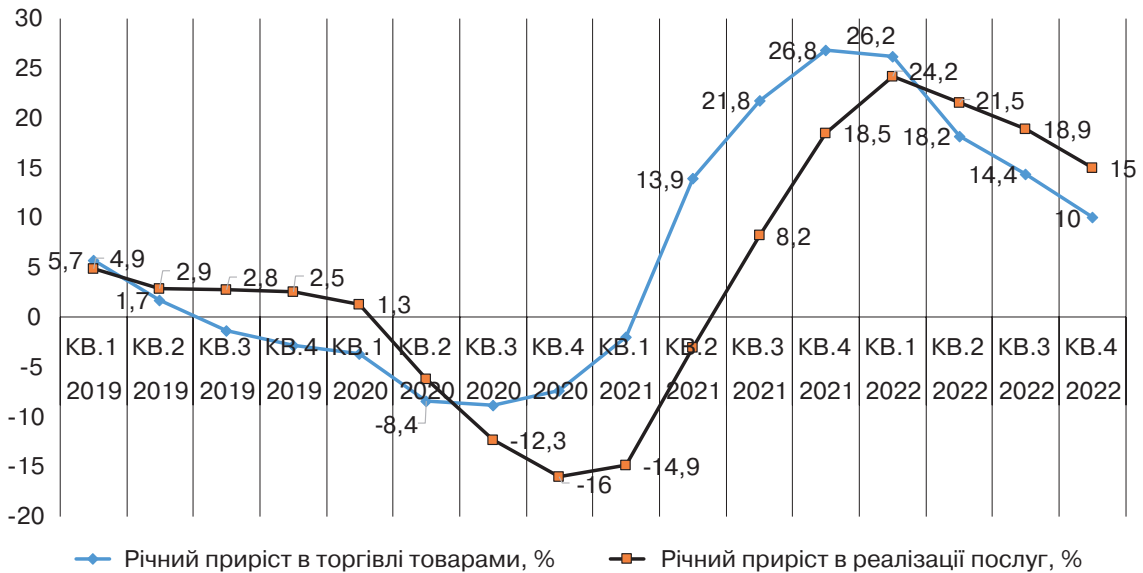

Рис. 2. Зниження реальних доходів (у %) до 2021 р.: країни, що найбільше постраждали
Джерело: складено автором на основі розрахунків ЮНКТАД [4].

зростання та підвищення своєї стійкості до майбутніх криз.

Треба відмітити, що економічні та кліматичні потрясіння посилюють одне одного та відображаються на вразливості країн, які розвиваються, що призводить до постійних збоїв, економічної невизначеності та повільного зростання продуктивності [6; 7].

З огляду на це, можна стверджувати, що багатовимірна поточна світова криза має ознаки нелінійності розвитку, а тому не можна остаточно стверджувати, що всі глобальні ризики взаємопов'язані і можуть призвести до глобальних катастрофічних наслідків.

Наведені приклади тенденцій світового розвитку засвідчують, що в окремих випадках одна з криз веде до вирішення або пом'якшенні іншої кризи.

Тож новим є не те, що в людства раптом виникла незліченна кількість пов'язаних проблем — це завжди було, а те, що, нарешті, людство усвідомило, як мало воно розуміє про хаотичні, нелінійні стани, у яких опинилося.

ВИСНОВКИ

Отже, допоки тривають кризові потрясіння, економіки країн вступають в епоху низького економічного зростання, низьких інвестицій і

низької співпраці, а дії, які будуть вжиті сьогодні, визначатимуть майбутнє окреслення ризиків.

Окреслені фактори геополітичної напруженості катастрофічно підривають економічні, освітні та оздоровчі здобутки дедалі більшої частки населення, у зв'язку з чим зростає розбіжність між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Це на додаток, взаємодіє ще й з численними екологічними та геополітичними ризиками (зміною клімату, колапсом екосистеми, конфліктами між різними сферами), створюючи подальшу загрозу безпеці та стабільності суспільств у всьому світі.

У цьому контексті прості, фрагментовані та орієнтовані на кризу підходи є неефективними та часто створюють коло нерозв'язаних проблем. Відсутність готовності до довгострокових ризиків ще більше дестабілізує окреслення ризиків, створюючи ще жорсткіші компроміси для країн та особистостей, які намагаються впоратися з одночасними кризами. Потрібний суворий підхід до передбачення та готовності, оскільки людство прагне зміцнити стійкість до довгострокових ризиків і намітити шляхи вперед до більш сталого світу.

Зазначене в статті вказує на можливість говорити про багатовимірну поточну світову кризу, а не про катастрофічну полікризу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Colombia finance minister Ocampo spells out actions to tackle global economic crisis [Electronic resource] // United Nations Conference on Trade and Development. — 2023. — Access mode: <https://unctad.org/news/colombia-finance-minister-ocampo-spells-out-actions-tackle-global-economic-crisis>.
2. The Global Risks Report 2023. 18th Edition. INSIGHT REPORT : World Economic Forum, 2023. — 98 p.
3. The impact of the cost-of-living crisis on people [Electronic resource] // United Nations Conference on Trade and Development. — 2023. — Access mode: <https://unctad.org/news/impact-cost-living-crisis-people>.

4. Official website of the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) [Electronic resource]. — Access mode: <https://unctad.org>.
5. Official website of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.fao.org>.
6. *Andreas Kluth*. So We're In a Polycrisis. Is That Even a Thing? The Washington Post [Electronic resource] / Andreas Kluth. — 2023. — Access mode: https://www.washingtonpost.com/business/so-were-in-a-polycrisis-is-that-even-a-thing/2023/01/21/cf05856e-9963-11ed-a173-61e055ec24ef_story.html.
7. *Fedulova S.* Determining the impact of virtual water scarcity risk on the global food crisis 2022 as a result of hostilities / S. Fedulova, A. Zadoia, I. Shkura, V. Komirna, M. Savchenko // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. — 2023. — No. 1/13 (121). — P. 18–31. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.272950>.

REFERENCES

1. Colombia finance minister Ocampo spells out actions to tackle global economic crisis. (2023). United Nations Conference on Trade and Development. Retrieved from: <https://unctad.org/news/colombia-finance-minister-ocampo-spells-out-actions-tackle-global-economic-crisis>.
2. The Global Risks Report 2023 18th Edition INSIGHT REPORT (2023). World Economic Forum. 98 p.
3. The impact of the cost-of-living crisis on people. (2023). United Nations Conference on Trade and Development. Retrieved from: <https://unctad.org/news/impact-cost-living-crisis-people>.
4. Official website of the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Retrieved from: <https://unctad.org/>.
5. Official website of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Retrieved from: <http://www.fao.org>.
6. *Andreas, Kluth* (2023). So We're In a Polycrisis. Is That Even a Thing? The Washington Post. Retrieved from: https://www.washingtonpost.com/business/so-were-in-a-polycrisis-is-that-even-a-thing/2023/01/21/cf05856e-9963-11ed-a173-61e055ec24ef_story.html.
7. *Fedulova, S., Zadoia, A., Shkura, I., Komirna, V., & Savchenko, M.* (2023). Determining the impact of virtual water scarcity risk on the global food crisis 2022 as a result of hostilities. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 1/13 (121), 18–31. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.272950>.

FEDULOVA S. O., D. Sc. of Economics, Professor

THE MULTIDIMENSIONAL CURRENT GLOBAL CRISIS VERSUS THE CONCEPT OF POLYCRISIS

Abstract. The article is devoted to the most relevant issues of the research of the multidimensional current world crisis and the concept of polycrisis. The main idea of the article is to determine the essence of the multidimensionality of the current world crisis and its impact on further world development. It was determined that ongoing crisis upheavals should be described from the standpoint of the multidimensional current world crisis, and not from the standpoint of a catastrophic polycrisis. The proposed study reveals the essence of the multidimensional current world crisis due to the factors of geopolitical tension; global crises caused by these factors and global risks. The factors of geopolitical tension are defined as the war in Ukraine; tensions between the US and China; the Covid-19 pandemic and climate change. It notes that the complex and largely unrecognized causal relationships between the world's economic, social and environmental systems can lead to many risks becoming critical almost simultaneously. It has been updated that the most serious immediate risk is the cost of living crisis. It was determined that the multidimensional current world crisis has signs of non-linearity of development, and it is impossible to definitively assert that all global risks are interconnected and can lead

to global catastrophic consequences. In this context, simple, fragmented and crisis-oriented approaches are ineffective and often create a circle of unresolved problems.

Keywords: multidimensional current global crisis, polycrisis, cost of living crisis, war, political tension, pandemic.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Федулова Світлана Олександрівна — д-р екон. наук, проф., Університет імені Альфреда Нобеля, вул. Січеславська Набережна, 18, м. Дніпро, Україна, 49000; +38(067)775-76-89; sveta_fedulova@ukr.net; ORCID: 0000-0002-5163-3890.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Fedulova S. O. — D. Sc. of Economics, Professor, Alfred Nobel University, 18, Sicheslavska Naberezhna, Dnipro city, Ukraine, 49000; +38(067)775-76-89; sveta_fedulova@ukr.net; ORCID: 0000-0002-5163-3890.

<http://doi.org/10.35668/2520-6524-2023-1-02>

УДК 339.9:327

С. П. ІГНАЦЕВИЧ, канд. екон. наук, с. н. с.

І. С. БАЛАНЧУК, заввідділу

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Резюме. Нині питання міжнародної співпраці стоїть вкрай гостро і має важливе значення як для політичного та економічного життя будь-якої країни, так і для науково-технічної складової державного розвитку. У сучасних умовах, коли поняття кордонів як роздільної смуги між окремими державами, практично зникло, важливість налагодження тісної кооперації між прикордонними територіями несе неоціненну користь не лише цим територіям, а й усій країні загалом. Не в останню чергу цей факт стосується науково-технічної сфери. Поняття, суть і зміст такого напрямку міжнародної співпраці, як транскордонне співробітництво, подано в публікації. Визначено, що інституціональна основа транскордонної співпраці реалізується шляхом створення так званих єврорегіонів. Успішні приклади співпраці європейських країн у контексті науково-технічної співпраці були представлені. Автори дійшли висновку, що з метою подальшого розвитку міжнародної кооперації України з країнами – членами Європейського Союзу, зокрема в науково-технічній сфері, необхідно поглиблювати контакти в рамках транскордонної взаємодії. Для виконання зазначених цілей першочергово варто актуалізувати вітчизняну нормативно-правову базу в цій сфері, осучаснити його, реформувати до вимог європейського законодавства.

Ключові слова: аналітика інтелектуальної власності, винаходи, прогнозування, картування технологій, озброєння та військова техніка, патентний ландшафт, патентна інформація, перспективні технології, національна безпека.

ВСТУП

Основою сталого розвитку будь-якої території, особливо якщо йдеться про території біля державного кордону, є інноваційна та науково-технічна діяльність, яка стимулює розвиток на по-

силення транскордонних зв'язків між регіонами сусідніх країн на рівні муніципальної співпраці.

З точки зору інноваційної економіки, регіон — це не лише суб'єкт інноваційного процесу, а й, власне, середовище його функціо-